

FELSEFEDE USLÛP MESELESİ VE BÂZİ İLKELER*

Nihat Keklik

İki bölüm hâlinde düzenlenmiş olan bu incelemede, önce (*Birinci Bölüm* olarak) *felsefede zor uslûp* ve sonra da, (*İkinci Bölüm* olarak) *kolaylaştırma ilkeleri* üzerinde duracağız.

Giriş olarak, önemli sayılan şu noktaları göz önüne sermekte fayda vardır: Bilindiği üzere, -zâten bu oldukça yaygın bir kanâattir-, felsefe kitaplarının *umûmiyetle zor* anlaşıldığı iddiâ edilmektedir. Nitekim İlkçağda *Herakleitos* ve *Aristoteles*, Türk-İslâm felsefesinde *Kindî*, *Sühreverdî*, *İbn Rüşd*, *İbn'ül-Arabî* ve *Sadreddîn Konevî*, ayrıca Yeniçağdan itibaren Avrupa felsefesinde *Spinoza*, *Kant*, *Fichte*, *Schelling*, *Hegel* ve *Comte* gibi filozofların bâzı eserleri, oldukça zor anlaşılan uslûp örneklerini teşkil etmektedir. Fakat onların dışında kalanların uslûbu kolay mıydı? Elbette ki değil, çünkü böyle bir sınıflamada ismi geçenler, sâdece *umûmiyetle zor* olmaları bakımından dikkate alınmışlardır.

Nitekim şimdi, biraz daha tafsilâta girecek olursak görülür ki, *zor uslûp* sâhibi olarak tanınan bir filozofun eserlerinden bir tânesi, hiç umulmayacak şekilde *kolay uslûp*'la yazılmış da olabilir. Meselâ *Kant* (1724-1804) adındaki filozofun hemen bütün eserlerinin anlaşılmasında güçlüklerle karşılaştığımız halde, *Gelecekteki Her Bir Metafiziğe Giriş* (Prologomena zu einer jeden künftigen Metaphysik) adlı eserinin anlaşılması, oldukça *kolay*'dır. (Bkz. br dn. 27) Ve bunun aksine olarak, Türk filozofu *İbn Sînâ* (980-1037)'nin uslûbu, çoğunlukla *kolay* olduğu halde, *İşâretler ve Tenbihler* (El-İşârât vet-

* Bu konuda, *Felsefenin Tekniği* adıyla, gerektiği kadar tafsilâtlı bir kitabımız pek yakında yayınlanacaktır. Bu sayfalarda, onun küçük bir özeti sunulmaktadır (N.K.)

Tenbîhât) adlı eseri, uzmanların bile zor anlayacakları kadar ağır bir usûpla yazılmıştır. (Bu eser, *M. Goichon* tarafından, *Livre des Directives et Remarques* Beyrouth, 1951 adıyla *Fransızcaya tercüme* olunmuştur.)

Nihâyet biraz daha teferruâta girecek olursak diyebiliriz ki, aynı durumlar, muayyen bir eserin kendi içinde de karşımıza çıkabilmektedir. Meselâ, *umûmiyetle zor* anlaşılan bir eserde, hiç umulmadık şekilde *kolay kısımlar*'a rastlamak kâbil olduğu gibi, *umûmiyetle kolay* zannedilen bir eserde de, hiç beklenmeyecek şekilde *zor* parçalara rastlamak mümkündür. İşte, bir felsefe okuyucusunun hatırdâ tutması gereken hususlar bunlardır.

I. BÖLÜM

Şimdi buradan yola çıkarak, yazımızın *Birinci Bölüm*'ünde, önce (I-A faslında), *Felsefeyi zorlaştıran motifler* ve sonra, (I-B faslında) *Zor anlaşılan filozoflar* üzerinde duracağız. Bunları tâkip ederek te, *İkinci Bölüm*'de, evvelâ (II-A olarak) *Yazarlar açısından* ve sonra da (II-B olarak) *Okuyular açısından*, felsefi ifâdelerdeki zorluğu mümkün olduğu kadar hafifletmeğe yarayacak *kolaylaştırma ilkele-*
rini göstermeğe çalışacağız.

I-A : Felsefeyi zorlaştıran motifler

Giriş kısmında belirtildiği üzere, felsefi yazıların *umûmiyetle zor* anlaşıldığına dâir yaygın bir kanâat vardır. Bahis konusu zorluklar, dört ayrı motiften ileri gelmektedir :

- a) Felsefe problemlerinin ihtivâ ettiği güçlükler,
- b) Soyut kavramların doğurduğu güçlükler,
- c) Teknik terimler kullanmaktan ve bilgiçlik taslamaktan doğan güçlükler,
- d) Uydurma terimler kullanmanın sebep olduğu güçlükler.

Birinci motif üzerinde şu kadarını belirtmek kâfidir ki, özellikle *mantık* ve *metafizik* problemlerinin, hem anlaşılması hem de anlatılması, (-felsefeye yeni başlayanlar için-) oldukça güçtür. Fakat böyle güçlükler sâdece felsefeye âit değildir. Nitekim bir fizik veyâ geometri probleminin de, (-bu konulara âşinâ olmayan kimseler için-)

kolay olduğunu söylemek kâbil olmaz. Öyleyse, felsefenin bâzı disiplinlerinde ve bu disiplinlere âit bâzı problemlerdeki *anlatmak ve anlamak* güçlüğü, bu gibi konularla henüz yeterince ilgilenilmemiş olmaktan ileri gelmektedir. Fakat bâzı durumlar olur ki, uzmanların bile anlamak ve anlatmakta sıkıntı çektikleri kadar zor olan meselelerle karşılaşmak mümkündür. Nitekim sâdece günümüzdeki felsefe okuyucuları değil, eski ve meşhur bâzı filozoflar bile kendilerinden önceki bâzı filozofların düşüncelerinden bir kısmını *anlayamadıklarına* itirâf ediyorlardı. Meselâ *Sokrates* (m. ö. 469-399) gibi ünlü bir düşünür, *Herakleitos* (m.ö. 544-484)'un «karanlık» ifâdelerini anlayamadığını kabûl ediyordu¹. Aynı şekilde Türk filozofu *İbn Sînâ* (980-1037), *Aristoteles* (m.ö. 384-322)'in *Metafizika* adlı eserini, ezberleyinceye kadar defâlarca okumuş fakat manâsım anlayamadığını itirâf etmek zorunda kalmıştı. Nihâyet bu konuda, yine bir Türk filozofu olan *Fârâbî* (870-950)'nin yazdığı bir *şerh*'i (:açıklamayı) bulup okumuş ve ancak o zaman Aristonun ismi geçen eserini anlayabilmişti². Demek ki felsefeyle meşgûl olan kimselerin böyle durumlarla da karşılaşması her zaman mümkündür.

Felsefî ifâdelerin anlaşılmasında güçlük çıkaran *ikinci motif* olarak gösterdiğimiz *soyut kavramlar* meselesine gelince : En büyük güçlükler bundan doğmaktadır. Gerçi *Hegel* (1770-1831)'in dediği gibi: - *Felsefenin muhtevâsı* (:içeriği) *soyuttur*³ fakat bir yazıda kullanılan *soyut kavramlar*'in sayısı arttıkça, o yazımın anlaşılmasının gittikçe zorlaşacağı da unutmamak lâzımdır. Nitekim *Schopenhauer* (1788-1860) diyor ki:

1 D. Laertius, *Vies, Doctrines et Sentences des Philosophes Illustres*, (trad. Robert Genaille, éd. Garnier-Flammarion, Paris, 1965, 2 vols.), 1/110 (D. Laertis, milâdî III-IV. asırlarda yaşamış klasik bir felsefe târihçisidir. Makâlemizde, Laertius kısaltmasıyla anılacaktır). Ayr. bkz. N. Keklik, *Felsefe: Mukâyeseli Temel Bilgiler, ve Kaynaklar* (Çağrı Yayınları, İst. 1978), s. 205 (*Felsefe* kısaltmasıyla anılacaktır).

2 *Ibn el-Kiftî, İhbâr el-Ulemâ bi-ahbâr el-Hukemâ* (nşr. M. Emin el-Hancı Kâhire, h. 1326/m. 1908), s. 270 (: *İhbâr el-ulemâ* kısaltmasıyla anılacaktır). Ayr. bkz. N. Keklik, *Türk Filozofu İbn Sînâ'nın Hayâtı ve Eserleri*, (Felsefe Arkivi, Sayı 21-22, İst. 1981), s. 16.

3 *Hegel, Mantık Bilimi* (: *Hegel, Bütün Yapıtları -Seçmeler- I*; tere. Hüseyin Demirhan, Onur Yayınları, Ankara, 1976'den naklen) 1/65.

«...*Soyut kavramlar*'m kullanılması, ... (ifâdelerin) karışık duruma gelmesine yol açacaktır...»⁴

Üstelik, çoğunlukla *soyut kavramlar*'a dayanarak yazan *Kant* (1724 - 1804) bile, «...çok soyut olmamak için»⁵ diyerek, arasına bundan uzak duracağını îmâ ediyorsa da, yine de *soyutluk*'tan kendini kurtaramıyordu. Yeri geldiği için şunu da ilâve edelim ki, soyut kavramlar ölçüsünde güçlülere sebep olan terimlerden biri de, ŞEY kelimesidir. Meselâ *Kant*'m çokça kullandığı *Ding an sich** (:Kendiliğinde Şey) deyiminde geçen «şey» sözünün mânası belli olmakla berâber, bâzı İslâm felsefesi metinlerinde görülen *Şeysiz mâhiyet ve mâhiyetsiz şey*** deyimindeki «şey» kelimesini anlamak oldukça güçtür. İşte bu sebeptendir ki azîz *Atatürk* (1881-1938), her türlü mânâya gelebilecek olan ŞEY kelimesinin kendi çevresinde kullanılmasını bir süre için yasaklamıştı⁶, *Atatürk*'ün bunda haklı olup olmadığını anlamak için, *Hegel* (1770-1831)'in bir eserinde, ŞEY kelimesinin defâlarca kullandığı şu ifâdesine bakmak kâfi gelecektir. *Hegel* diyor ki:

«...Bunun gibi fark da, ŞEY'in sınırır; fark ŞEY'in sona erdiği yerdedir, yâni ŞEY'in olmadığı ŞEY'dir. ... Çünkü böyle bir uğraşı, ŞEY'e dayalı olacağına her zaman ŞEY'in dışında kalır; böyle bir bilme Şey'de kalacağına ve ŞEY'de kendini unutacağına, her zaman başka ŞEY arar, kendi kendinden sıyrılmayı başaramaz, ŞEY'de değildir, ŞEY'e kendisini bırakmaz...»⁷

4 Schopenhauer, *The World as Will and Idea* (transl. by R.B. Haldane and J. Kemp, 8 th. ed. Kegan Paul, Trench, Trubner and Co. Ltd., London) 2/217.

5 Kant, *Kritik der praktischen Vernunft*, (nşr Dr. Benzion Kellermann, Berlin, 1922), s. 145 (Kendi deyimiyile : *um nicht zu Abstrakt zu werden*).

* Fransızca: *Chose en soi* ve İngilizcede ise: *Thing in itself* şeklinde ifade edilmektedir.

** Arapça olarak: *Es-Şey bilâ mâhiye vel-Mâhiye bilâ şey*.

6 F.R. Atay, *Çankaya*, (İst. 1969), s. 475-476. (Bu notu, Dr. Bekir Karlıgâ'ya borçluyum).

7 Hegel, *Tinin Fenomenolojisi*, (:Hegel, *Bütün Yapıtları*, 1/93'ten naklen).

Görüldüğü üzere *Hegel*, âdetâ ŞEYLER'den bir cümle örgüsü yapmıştır. (Metindeki ŞEY kelimeleri, dikkat çeksin diye majiskül olarak dizdirilmiştir.)

Felsefi ifâdelerin anlaşılmasında güçlükler sebepten teşkil etmek üzere, *üçüncü motif* olarak belirtmiştik ki, *bilgiçlik* taslamak maksadıyla bâzıları ise, *Avrupalı - teknik terimler* kullanırlar ve bâzen de *mânâsız cümleler*'le yazarlar. İşte bunlar da filozofların uslûbunu zorlaştırmaktadır. Oysa *bilgiçlik* taslamak yerine birçok filozoflar *mütevâzî* olmayı seçmişlerdir ki bunun en eski örneğine, *sokratik ironi*'de rastlamaktayız. Nitekim: *-Bildiğim tek şey varsa, o da hiç bir şey bilmediğimdir* diyen *Sokrates* (m. ö. 469-399), dâimâ *tevâzû* göstermiş ve mânâsız kelime yığımlarıyla konuşmaktan sakınmıştır. *Hazret-i Muhammed* (570-632) in de : *-Ben âlimim diyen câhildir* sözlerinde görülen bu çeşit bir *tevâzuun* (:alçakgönüllü davranışın) birçok örneklerine *Fr. Bacon* (1561 - 1626), *Descartes* (1596 - 1650), *Malebranche* (1638-1715), *Diderot* (1713-1784), *Kant* (1724-1804), *Bergson* (1859-1941) ve *Russell* (1872-1970) gibi ünlü düşünürlerin eserlerinde de rastlamaktayız⁸. Çünkü onların maksadı, herşeyden önce «anlaşılır olmak»tan ibâretti. Nitekim bu sebeptendir ki *Berkeley* (1685-1753) :

«...Herkes tarafından anlaşılmaq istiyorum...»⁹

diyor ve çok zor anlaşılmaqkla berâber *Kant* (1724-1804) gibi bir filozof bile :

«...sâdece anlaşılmaq olmak istiyorum...»¹⁰

demek ihtiyâcını hissediyordu. Yine bu sebeptendir ki, herkesin anlayamadığı bir takım deyimler ve *teknik terimler* arkasına gizlenen yâhut ta gerçekten *mânâsız cümleler* kullanan kimseler, okuyanlar nazarında *bilgiçlik* taslamak isteyenlerdir ki *Malebranche* (1638-

8 N. Keklik, *Filozofların Özellikleri*, (Doğuş Yayınları, İst. 1982), s. 13-32.

9 Berkely, *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge*, (ed. E.A. Burt, *The English Philosophers from Bacon to Mill*, The Modern Library, New York, 1939 içinde), s. 533: ayr. bkz. N. Keklik, *aynı eser*, s. 20 (*Berkeley*'in ifadesiyle: *I am willing to be understood by everyone*).

10 Kant, *Kritik der praktischen Vernunft*, s. 11 (Kant'ın ifadesiyle: *Ich will nur verstanden sein*)

1715) adındaki filozof, onlarla ince ince alay etmek maksadıyla şöyle diyordu :

- Bâzı doktorlar, herkesin anlamadığı *Latince* ve *Grekçe* sözler kullanarak, *büyük adam* izlenimini vermek isterler. Fakat *Latince* bilen bir doktor, kendisini ancak köyde (: yâni, bilgisiz çevrelerde) saydırabilir. Şâyet onlar böyle deyimler kullanıyorlarsa, maksatları «hastalığı» değil, «hastayı» etkilemektir. Çünkü *Grekçe* bir deyim, bir hastalığı iyileştirdiğini hiç kimse görmemiştir¹¹.

Dördüncü motif olarak belirtmiştik ki felsefî ifâdelerin anlaşılmasını *zorlaştıran* sebeplerden biri de, *uydurma terimler* kullanmaktır. Bunun sâdece *felsefe* için değil, aynı zamanda *Türk dili* bakımından da zararları olmaktadır. Nitekim Türk kültürünün ve felsefesinin eski nesillerden yeni nesillere aktarılmasını sağlayan *Türk dili* üzerinde, özellikle dilcilerin durması gerektiği halde, bu sâhada uzman olmayanların da, (-dileilere danışmaksızın-) birçok yeni terimler icâd etmeleri acabâ ne dereceye kadar doğrudur? Gerçi çağdaş ilmî gelişmelerden bâzı yeni kavramlar Türk diline geçmektedir ve bunlar için elbette ki yeni kelimeler ve deyimler bulmak gereklidir. Fakat, lisânımızda asırlardan beri klasik bir nitelik kazanmış ve *yerleşmiş* olan *cevher* yerine *töz* (yâhut Avrupa dillerinden taklit olarak: *sübstans*) kelimesini; *araz* yerine *ilinek* (veyâ Avrupa dillerinden taklit olarak: *accident*) kelimesini; *mâhiyet* yerine *öz* (veyâ Avrupadan taklit sûretiyle *essence*) kelimesini kullanmak bize ne kazandırır, ne kaybettirir? Bunu iyi hesaplamak gerekir. Kaldı ki *mâhiyet* kelimesi, asırlardan beri Türkçe felsefe metinlerine yerleştiği için, (-aslen Arapça sayılmakla berâber-) artık Türkçeye mâl olmuştur. Üstelik *mâhiyet* kelimesinin *öz* kelimesiyle karşılanması da doğru değildir¹². Nitekim bu gibi sebeplerle, ünlü filozof *Kant* (1724-

11 Malebranche, *Hakikatın Araştırılması*, (tere. Miraç Katırcıoğlu, MEB Yayınları, Ankara, 1947-1950), 4/52-53 (Bu konudaki metnin tamamı için bkz. N. Keklik, *Filozofların Özellikleri*, s. 18-19).

12 *Mâhiyet* kelimesi, *Aristo*'daki *to ti ên einai* karşılığıdır. Nitekim *Aristo*'ya göre *iki türlü cevher* vardır: *Birinci Cevherler* (Prôte Usial), *gerçek cevherler*'dir yâni *ferdî esyâ* (: tek nesnelere)'dir; *İkinci Cevherler* (Devtera usial) ise, evvelkilerden edindiğimiz *kavramlar*'dan ibârettir. Demek ki bir şeyin *mâhiyeti*, o şeyin *tasavvuru*'dur. *Aristo*'ya göre *ruh* ile *râhun mâhiyeti* aynı şeydir

1804) bile, anlaşılması oldukça zor sayılan eserlerini yazarken, kendi devrindeki Almanca kelimelerin yeteceğini ve *yeni kelimeler* u y d u r m a 'mn gerekmediğini söyledikten sonra, buradan *çocukça bir gayret* (:eine kindische Bemühung) olduğunu ifâde etmekteydi¹³. Yine bir Alman filozofu olan *Schopenhauer* (1788-1860) dahî kendi devrinde başlatılan *Almancaleştirme* gayretlerini çok ağır bir dille ithâm ediyordu¹⁴. Bu konudaki orijinal metinden (Almancasmdan) okuyacağımız parçalar ibret vericidir¹⁵. Buna çok benzeyen biçimde, yaşayan Türkçemizde de, yerleşmiş olan *teknik terimleri* değiştir-

yani, *ruh nedir?* denildiği zaman cevap olarak: - *ruh, ruhtur* deriz çünkü *ruh*, basit bir varlıktır. Şu halde *basit varlıklar* ile *mâhiyet*'leri aynıdır. Fakat *birleşik (mürekkebe, composé)* varlıklar ile *mâhiyet*'leri aynı değildir. Meselâ *insan* bir birleşik varlıktır ve *insan nedir?* denildiği zaman cevap olarak: - *insan*, şöyledir veya böyledir gibi *târif*'ler yaparız. Şu halde *mâhiyet* terimi, önce *tasavvur* (quidditas = quiddity) mânâsına gelen *ikinci cevher* demektir; *hüviyet* ise *ferdî nesne* (ipséitas) mânâsına gelen *birinci cevher*'dir. Sonra her *mâhiyet*'in bir *hakikat*'i olmayabilir, meselâ *Ankâ kuşu*'nun *mâhiyeti* vardır fakat *hakikat*'i yoktur. (Bu konularda tafsilât için bkz. N. Keklik, *Sadreddin Konevinin Felsefesinde Allah, Kâinât ve İnsan*, Ed. Fak. Yay. İst. 1967, s. 33 vd.).

13 Kant, *Kritik der praktischen Vernunft*, s .11.

14 Schopenhauer, *The World as Will and Idea*, 2/310-316.

15 Dr. *Akm Eten* tarafından (-recâ etmem üzerine-), Almanca aslından yapılan tercümesinden, şunları okuyoruz:

«... Henüz iş işten geçmeden, günden güne artmakta olan bir yozlaşmayı, burada dile getirmek istiyorum: *Lâtince*, bütün ilmi araştırmaların dili olmaktan çıktığından beri, bütün *Avrupa* için geçerlilik taşıyabilecek müşterek bir ilmi literatürün yerini, millî literatürler aldı. Bu olumsuz durum, bilginlerin her birini, eskisine göre çok daha dar bir okuyucu çevresiyle sınırladı. Böylece, şimdi her bilgin, iki eski *Avrupa* dili yanında, dört *Avrupa* dili daha öğrenmek zorundadır... Bu yüzden, bütün milletler akıllıca davranarak, bu *teknik terimler*'i muhâfaza etmişlerdir. *Yalnızca Almanlar*, bütün bilimlerin *teknik terimlerini Almancaleştirmek* gibi tâlihsiz bir düşünceye kapılmışlardır. Bu düşünce, şu iki bakımdan sakıncalıdır:

Önce, gerek yabancı gerekse Alman bilgin(leri), kendi bilim daimin terimlerini iki kez öğrenmek zorundadır; bu ise, meselâ anatomi gibi çok sayıda *teknik terim*'in söz konusu olduğu yerde, inanılmaz derecede yorucu ve zaman israfına yol açan bir iştir. Eğer bu konuda öteki milletler, *Almanlar*'dan daha akıllıca davranmasalardı, o zaman biz her *teknik terimi* beş kere öğrenmek zorunda kalırdık. *Almanlar* bu tutumlarını sürdürürlerse zâten genellikle karışık, dikkatsiz ve kötü, çoğu kez duygusallıkla dolu ve zevksiz bir üslûpla yazılmış, üstelik okuyucuya karşı utanmazca bir umursamazlık içinde kaleme alınmış bu kitapların okunmasına, yabancı bilginler izin vermeyeceklerdir.

mek yüzünden¹⁶. Türk kültürü ve düşüncesinin geleceği tehlikeye düşmektedir. Bunları göz önünde bulunduran Türk düşünürü *Mevlânâ* (1207-1273) diyor ki :

— *İki Türk*, aynı milletten oldukları halde, şâyet başka lisanla konuşacak olurlarsa, (-birbirlerini anlamayacakları için-), a y r ı millettenmiş gibi olurlar¹⁷.

Şu halde bir kültür milliyetçisi olan *Mevlânâ*'mız, asırlarca evvel bugünleri (-*basîret* gözüyle-) görebilmiş ve Türk milletini uyarmıştı. Yine bu sebeplerle olmalıdır ki *Mevlâna* :

Mâ berâ-yı vasl kerden âmedim
Ne berâ-yı fasl kerden âmedim

İkinci olarak, *Almanca*laştırılmış bu *teknik terimler*, hemen bütünüyle uzun, birbirine yamanmış beceriksizce seçilmiş, ağdalı, boğuk sesli... dolayısıyla ancak güçlükle akılda tutulabilen kelimelerden oluşmaktadır...» (Bkz. A. Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung*, - Cotta Verlag, Insel Verlag, Stuttgart, 1960; 11/158-159).

16 *Teknik terimler*'in değiştirilmesi, *Schopenhauer*'ın de işaret ettiği üzere, bugünlerin işini bir hayli güçleştirecektir. (bkz. dn. 15). Kaldı ki bundan daha kötüsü yerleşmiş *terimler* yerine, çoğu zaman *rastgele terimler* kullanılmasıdır. (Bunlardan birkaç tanesine, biraz önce dokunmuştuk.) Fakat, - bir yanlış anlamayı önlemek için - şunu da belirtmemiz gerekir ki, çoğunlukla *Arapça*'dan geçmiş ve *Türkçeye yerleşmiş* olan *teknik terimler*'in muhâfaza edilmesini isterken, hiç bir zaman *ağdalı Osmanlıca* tarafıslı olmak söz konusu değildir. Görüş açısı şu olmalıdır: Sadece *teknik terimler* korunmalıdır fakat onun dışında kalan kelimeler (yâni ifâde şekilleri), günümüzdeki nesiller tarafından anlaşılacak şekilde (-fakat Türk gramerine uygun şekilde-) *Türkçeleştirilmiştir*. Gerçi 1000 yıl önceleri, (herhalde o devirdeki Türkçe'nin yetersizliği sebebiyle), *Farâbi* (870-950) ve *İbn Sînd* (980-1037) gibi *Türk* filozofları *Arapça* yazmışlardı, (-nitekim Avrupalı filozoflar da, milli dilleriyle değil, *Lâtince* olarak yazmaktaydılar-), fakat, bugün için *felsefî ve ilmî* eserlerin yazılmasına elverişli duruma gelmiş bir *Türkçemiz* vardır. İşte onu daha da geliştirmek için, eserlerimizi (-dış çevrelere tanıtmaya ve beğendirmeye çalışmak gibi bir mânasız gâye ile-), herhangi bir *Avrupa dilüyle* yazmaktan da kaçınmak uygun olacaktır.

17 *Mevlânâ*, *Mesnevi* (aslı ve sâdeleştirilmiş şekliyle *Nahîfî tercümesi* nşr. Dr. Amil Çelebioğlu, Sönmez Neşriyât, İst. 1967 - 3 cüd), 1/49 : beyit no. 1258-1259; ayr. bkz. N. Keklik, *Filozofların Özellikleri*, s. 103-109; ayr. N. Keklik, *Felsefenin İlkeleri*, s. 92-93; ayr. N. Keklik, *Felsefe*, s. 41-45.

*Biz, birleştirmek için geldik,
Biz ayırmak için gelmiş değiliz*

demekteydi. İşte böyle bir «birlik» ise, özellikle felsefecilerin başlıca gâyesini teşkil etmelidir. Şu halde hem millî berâberliğimiz için hem de felsefe kitaplarındaki ifâdeleri, mümkün olan en geniş kitlelerin *kolaylıkla* anlamalarını sağlamak için, *dilde aşırılık*'tan kaçınmak lâzımdır. Hulâsa, felsefe kitaplarını *zorlaştıran* dört ana motif bunlardan ibârettir.

I-B : *Zor uslûp sâhibi olarak tamnan filozoflar*

Giriş'de işâret ettiğimiz gibi, İlkçağda ve Türk-İslâm felsefesinde, ayrıca Yeniçağ Avrupa felsefesinde *bâzı filozoflar*, özellikle *zor uslûp sâhibi* olarak ün kazanmışlardır. Nitekim, kronolojik sırayı tâkip ederek bunları tanıtacak olursak, *İlkçağ*'dan başlayabiliriz :

Herakleitos (m. ö. 544-484), İlkçağda «karanlık Herakleitos» lakabıyla tanınmaktaydı. Halk tarafından değil, ancak seçkinler tarafından okunmak istiyor ve maksatlı olarak karanlık (: anlaşılmaz) bir uslûp kullanıyordu. *Sokrates* (m. ö. 469-399) bile onun ifâdelelerinden ancak bir kısmını anlayabildiğini, geri kalan kısmını anlayamadığını itirâf ediyordu. (Bkz. br. dn. 1'de göst. yer.)

Aristoteles (m. ö. 384-322) ise, *-Politika* adlı eseri müstesnâ- (çünkü buradaki uslûbu kolaydır), hemen bütün eserlerinde pek *zor anlaşılan* bir yazı uslûbu kullanmıştır. Nitekim onun *Metafizika* adlı kitabını, Türk filozofu *İbn Sinâ* (980-1037) defâlarca okuduğu halde anlayamamış ve yine bir Türk filozofu olan *Fârâbî* (870-950)'nin bu esere dâir yazdığı açıklama'yı (: *şerh*'i) okuduktan sonra anladığını itirâf etmiştir. (bkz. br. dn. 2'de göst. yer.)

Türk-İslâm Felsefesi'nde ise, *Kindî* (ölm. m. 873 ?)'nin günümüze ulaşan eserleri bölük-börçük durumda olduğu için, her zaman iyi anlaşılıyorsa da, bâzı eserlerinin anlaşılması zannedildiği kadar zor değildir. Onun hakkında bu bakımdan ileri sürülen tenkitler klasik fikir tarihçisi *İbn Sâid* (öl. 1070)'in *Tabakât el-Ümem* (Milletlerin Biyografileri) adındaki felsefe târihi'ne dayanmaktadır. Nitekim bu fikir tarihçisine göre *Kindî*, özellikle *mantık* ve *metafizik* problemlerini iyi anlayamadığı için karmakarışık duruma getirmiş ve bu se-

bepile de iyi anlatamamıştır¹⁸. Tabiatıyla *İbn Sâid*'in bu konuda tam mânâsıyla haklı olduğunu söylemek kâbil değildir çünkü *Kindî*'nin eserlerinden bâzılarında, *kolayca anlaşılın* bir üslûp kullandığını da görmekteyiz.

Türk filozofu *Fârâbî* (870-950)'nin de özellikle *mantık* ve *meta-fizik* (-ayrıca *fizik*-) konusunda eserlerinde görülen yazı üslûbu, ancak uzmanların anlayabileceği şekilde *zor* sayılmaktadır. Fakat bu zorluklar, felsefe problemlerinin ihtivâ ettiği güçlüklerden ibârettir ki bu meseleye, daha önce işaret etmiştik.

Yine, Türk filozoflarından olan *Sühreverdî*'nin de üslûbu oldukça zordur. *Sühreverdî el-Maktûl* (1153-1191) Azerbaycân'm *Zencân* kasabasına bağlı *Sühreverd* köyünde dünyâya geldiği için *Sühreverdî* olarak tanınmaktadır. *Selçuklular* devrinde *Anadolu Türkleri* ve ayrıca *Şam-Halep Eyyûbîleri* ile dostâne ilişkiler içindeydi. Ne yazık ki yanlış anlaşılın düşüncelerinden dolayı, Eyyûbî hükümdarı *Salâhaddin Eyyûbî* (öl. 1193)'nin emriyle *katl* edilmiş ve bu sebeple de *maktûl* (öldürülmüş) lakabıyla anılmağa başlamıştır¹⁹. Türkçemize de çevrilen *Heyâkil el-Nûr* (: Işık Heykelleri) adlı küçük eseri, (tere. Saffet Yetkin, MEB Yayınları, İst. 1949), cümleler hâlinde okunduğu zaman anlaşılınla beraber, bütünüyle *anlaşılınması zor* olan eserlerinden biridir. Ayrıca *Henri Corbin* adlı Fransız orientalisti tarafından Arapça neşirleri yapılan *Telvîhât* (Levhalar), *Mutâharât* (Sohbetler), *Mukâvemât* (Karşı Koymalar) ve *Hikmet'ül-İşrâk* (Aydınlanma Felsefesi) adındaki kitaplarının da *zor* bir üslûpla yazıldığı görülmektedir. Ne var ki *Sühreverdî*'nin yine *H. Corbin* tarafından Fransızcaya *tercüme edilmiş* bâzi küçük eserleri (: risâleler'i) vardır ki²⁰, bunlar âdetâ roman okunur gibi *kolay üslup*'la yazılmışlardır.

Endülüslü filozof *İbn Rüşd* (1126-1198)'ün de, özellikle *Tehâfüt el-Tehâfüt* (Tutarsızlığın Tutarsızlığı) adıyla, *Gazzâlî* (1058-1111)'nin *Tehâfüt el-Felâsife* (Filozofların Tutarsızlığı) adlı eserine karşı

18 İbn Sâid, *El-Târîf bi-Tabakât el-Ümem*, (Mısır, tarihsiz olarak), s. 60.

19 *Sühreverdî*'nin Türk olduğu ve idam edilmesi hakkında bkz. N. Keklik, *Felsefenin İlkeleri*, (Doğuş Yayınları, İst. 1982), s. 119-121; ayr. s. 77.

20 H. Corbin, *Shihâboddîn Yahyâ Suhrawardî, Shaykh al-İshrâq, L'Archange Empourpré: Quinze Traités et Récits Mystiques, traduits du Persan et de l'Arabe* par H. Corbin, (Librairie) Arthème Fayard, Paris, 1976.

yazdığı *reddiye* (refütasyon), pek zor bir üslupla kaleme alınmıştır²¹. Buna rağmen *Fasl el-Makâl* (Ayrıntılı Görüş) adındaki eseri, (ki bu kitap, *Traité Decisif* adıyla, Leon Gauthier tarafından Fransızcaya tercüme edilmiştir: Alger, 1941), kolay üslup örneğini teşkil etmektedir.

Anadolu'da uzun süre Selçuklu Türk sultanlarından yakın bir dostluk ve himâye gören Endülüslü mutasavvıf (mystik) filozoflardan olan *İbn 'ül-Arabî* (1165-1240)'nin de, zor üslup kullandığı görülmektedir. *El-Futûhât el-Mekkiyye* (Mekke İlhamları) adıyla yazdığı ve son derece ağır felsefe problemleriyle dolu olan eseri, (-kendi ifâdesiyle: 37 senede yazılmış olup-), binlerce sayfalık muazzam bir kitaptır. Bu meşhur eserin önemli fragmentleri, bu satırların yazarı tarafından Türkçeye çevrilmiştir²². *Fusûs'ül-Hikem* (Hikmetlerin Özü) adlı eseri de, Türkçeye çevrilmiş olup (tere. Nuri Gençosman, MEB Yayınları, İst. 1952) ve cümleler hâlinde anlaşılır olmakla beraber, bütünüyle ne demek istediği pek anlaşılmayan zor eserlerden biridir²³.

Yine bir Türk filozofu olan *Sadreddîn Konevî* (1210-1274)'nin de zor üslup sâhiplerinden biri olduğu, bizzat kendisi tarafından itirâf edilmektedir. Nitekim *Miftâh'ül-Gayb* (Metafizik'in Anahtarı) adlı eserinin başında buna dâir bir ifâdeye rastlamaktayız²⁴.

Avrupalı filozoflara gelince: Bunların başında herhalde *Spinoza* (1632-1677) nın ismini anmak gerekiyor. *Ethica* (Etika) adlı meşhur kitabı Türkçeye çevrilmiş bulunan (tere. Hilmi Zıyâ Ülken, MEB

21 Bu eser, *Van den Berg* tarafından (iki cild halinde), *The Incoherence of the Incoherence* adıyla (London, 1955) İngilizceye tercüme edilmiştir. *Gaz-zâlî'nin Tehâfut'uysa, Dr. Bekir Karlıca* tarafından *Filozofları Tutarsızlığı* ismiyle Türkçeye tercüme olunmuştur. (Çağrı Yay. İst. 1981).

22 N. Keklik, *İbn'ül-Arabî'nin Eserleri Ve Kaynakları için Misdak* olarak *El-Futûhât el-Mekkiyye*, (Edebiyat Fak. Yayınları; 2 Cild: İst. 1974 ve İst. 1981).

23 Bu eserin *T. Burckhardt* tarafından, *La Sagesse des Prophetes* (Paris, 1955) Fransızca tercümesi ve *Hans Kofler* tarafından da, *Das Buch der Stegelringsteine der Weisheitssprüche* (Garz-Austria, 1970) ismiyle yapılmış bir Almanca Tercümesi vardır.

24 N. Keklik, *Sadreddîn Konevî'nin Felsefesinde Allah-Kâmât ve İnsan*, (Edebiyat Fak. Yay. İst. 1966), Giriş, s. XIX ve dn. 45; ayr. N. Keklik, *Felsefe*, s. 127.

Yayımları, İst. 1945) bu filozofun eseri umûmiyetle zor anlaşılmağa berâber, birçok cümleleri de rahatlıkla okunabilmektedir. İfâdelerindeki zorluğun kendisi de farkındaydı ki, sunları ilâve etmek gereğini duymaktaydı :

«...Şüphesiz ki okuyucular burada (yâni, eserin burasında) sıkıntıya düşmüş bulunacaklardır... bunun içindir ki ben, onlardan benim ardından gelmelerini, benimle birlikte ağır adımlarla yürümelerini ve bütün eseri (yâni *Etika'yı*) okumadıkça hiçbir hüküm vermemelerini dilerim...»²⁵

Demek ki *Spinoza*, bahis konusu eserinin zor uslûpla yazıldığı bizzat itirâf ediyor ve okuyanların eser hakkında bir hüküm vermezden önce, bütün eseri okuyup bitirmelerini tavsiye ediyordu.

Zor uslûbuyla ün kazanan *Kant* (1724-1804) ise, *Sâfi Aklın Tenkidi* (Kritik der reinen Vernunft) adlı eserinde son derece tıksız bir uslûp kullanmakta ve burada, *avâmî görüş* bakımından *misaller ve açıklamalar* vermeyeceğini, çünkü böyle bir usûl yüzünden eserin hacminin şişebileceğini ileri sürmekteydi²⁶. *Pratik Aklın Tenkidi* (Kritik der praktischen Vernunft) adlı eserinde ise, (-arasıra *misaller* vermesine ve *açıklamalar* yapmasına rağmen-), çetin bir uslûp kullanmıştır. Halbûki bu eserin başlarında, «...sâdece anlaşılmağa olmak istiyorum...» demektedir. (bkz. br. dn. 10) Fakat onun nisbeten kolay anlaşılmağa kitapları da yok değildir. Nitekim, *Gelecekteki Her Bir Metafiziğe Giriş* (Prologomena zu einer jeden künftigen Metaphysik) adlı eseri hakkında *Schopenhauer* (1788-1860) şöyle diyor :

«...Pek az okunmağa berâber *Prologomena*, (*Kant*'m) bütün önemli eserlerinin en güzeli ve anlaşılmağa olanıdır, zîra onun felsefesinin tedkik edilmesini sonsuz şekilde kolaylaştırmaktadır...»²⁷

25 *Spinoza, Etika, 1/94.*

26 *Kant, Critique de la Raison Pure*, (terc. J. Barni, éd. Flammarion, Paris, 1950), Introd. s. 14; ayr. N. Keklik, *Felsefe*, s. 129.

27 *Schopenhauer, The World as will and Idea, 2/7.*

Demek ki *Kant*'m bütün eserleri umûmiyetle zor değildir ve bunlar içinde kolaylıkla anlaşılabilir kısımlar bulunduğu gibi, umûmiyetle kolay üslupla yazılmış olanlar da vardır.

Fichte (1762-1814), *Schelling* (1775-1854) ve *Hegel* (1770-1831) adlı filozoflara gelince: Bunların hepsi de zor üslûp kullanmışlardır. Özellikle *Hegel*'in :- *Beni bir kişi anlıyor fakat o da anlamıyor*²⁸ yahut da :- *Beni bir kişi anladı, o da yanlış anladı*²⁹ dediği ileri sürülmektedir. Buna rağmen *Hegel*'in eserlerinde öylesine râhatlıkla okunan ve kolay üslûp'la yazılmış olan cümlelere rastlamak kâbildir ki, bunların ona âit olduğundan bile insanın şüphe edeceği geliyor. Meselâ diyor ki :

«...felsefe olmadan dîn pekâlâ olabilir de, dîn olmadan felsefe o kadar var olamaz. Ve felsefe dîn'i, dîn'in felsefe'yi kapsamasından daha çok kapsar...»³⁰

Nihâyet *Auguste Comte* (1798-1857) adındaki pozitivist filozofa gelince: Onun da pek uzun cümlelerle yazdığı ve ağır bir üslûp kullandığı bilinmektedir.

Bütün bu saydıklarımız arasında, özellikle *Fichte*, *Schelling* ve *Hegel* adlı filozoflar ile (-bir dereceye kadar da-) *Kant*, bâzen ağır tenkitlere uğramışlardır. Nitekim bu tenkit'lerin en şiddetlisi, bizzat onların vatandaşı olan *Schopenhauer* tarafından yapılmıştır.

Schopenhauer (1788-1860) her ne kadar : - *Benim felsefem, Kant felsefesi üzerine kurulmuştur*³¹ ve ayrıca :- *Benim fikri gelişmem ...tamâmen Kant'ın etkisi altındadır*³² diyorsa da, *Kant*'m özellikle *Sâfi Aklın Tenkidi* (Kritik der reinen Vernunft) isimli eserinde hatâlar ve sürçmeler bulunduğunu, fakat bunlara işâret etmenin, bu

28 W. Durant, *Felsefe Kılavuzu*, (tere. Erder Gürol, Milliyet Yayınları, İst. 1973), s. 254.

29 A.A. Adıvar, *Târih Boyunca İlim ve Din*, (Remzi Kitabevi, İst. 1944), 2/63 ve 2/64.

30 Hegel, *Ansiklopedi'ye 1827 Önsözü*, (: *Hegel, Bütün Yapıtları*, 1/27'den naklen).

31 Schopenhauer, *The World as Will and Idea*, (Preface to the 2 nd edition), s. XXV.

32 Schopenhauer, *aynı eser*, (: *Criticism of the Kantian philosophy* faslında), 2/5.

eserin değerini küçültmeyeceğini³³ saygılı bir lisanla ifâde etmektedir. Buna rağmen *Kant*'m kullandığı ifâdelerin çoğu zaman *karanlık* olduğunu ve bunun da, *komuların zorluğu*'ndan ileri geldiğini belirttikten sonra diyor ki :

«...Temelde bizzat *açık* olan, düşündüğünü ve istediğini tam *açıklıkla bilen* bir kimse, sallantılı ve belirtisiz kavramları aslâ kullanmaz...»³⁴

Fakat *Schopenhauer* en şiddetli tenkitlerini şüphesiz ki *Fichte*, *Schelling* ve *Hegel*'e yöneltmekteydi. Nitekim, *Üniversite Felsefesi* (Die Universitaets-Philosophie) adlı yazısında, bu filozofların herkese *hava yutturduklarını* (!) ve saçmasapan lâf ettiklerini iddiâ ederek diyor ki :

«...Vâzih ve berrak bir fikri olmayan bir yazar, kelimeleri kelimeler, cümleleri de cümleler üzerine yığar ve bununla birlikte hiç bir şey söylemez. Zirâ söylenecek bir şeyi yoktur; bir şey bilmez, bir şey düşünmez ve böyle olduğu halde, (-yine de-) konuşmak ister, Sonuç olarak: Kelimelerini, kendi fikir ve görüşlerini daha dikkat çekici şekilde ifâde edecek olmasına göre değil fakat, bu bakımdan kendi zavalılığını daha ustalıkla gizleyecek olmasına göre seçer. Buna rağmen onların yazdığı kitaplar basılır, satın alınır ve bütün bunlar okunur.

Okuyucular, ... *hava yuttuklarını* fark etmeksizin, bu iş yarım asırdan beri devâm ediyor. İnsaflı olmak için şunu da ilâve etmeliğim gerekiyor ki, değirmen çok özel bir hiyle ile dönmektedir: Bu hiyle, *Fichte* ve *Schelling* beylere izâfe edilebilmektedir. (Bahis konusu) hiyle, *karanlık*, yâni *anlaşılmaz tarzda yazmaktır*. Bunun inceliği, kendi saçmalığını öyle ayarlamaktır ki okuyucu şâyet bir şey anlamazsa, hatânın (:kabâhatın) kendisinde olduğuna inanmalıdır. Oysa ki bunun yegâne sorumlusu olan, *yazar*'dır.-/- Çünkü o, gerçekten *anlaşılar* yâni *açık* olarak düşünülmüş olan hiçbir şey söylememiştir. Bu hiyle olmak-

33 *Schopenhauer*, aynı eser, 2/3.

34 *Schopenhauer*, aynı eser, 2/21.

sızın *Fichte* ve *Schelling* beyler, kendi sahte şöretlerini ayakta tutamazlar. Yine mâlumdur ki bu hiyleyi *Hegel* derecesinde ve bu kadar cür'etle hiç kimse tatbik edemiştir...»³⁵

Hulâsa, görülüyor ki, felsefeyi *zorlaştıran* hususlar, bir yandan bâzı *uslûp ve problem* güçlüklerinden ve diğer yandan da bâzı filozofların *maksatlı olarak karanlık uslûp* tarzını seçmiş olmalarından ileri gelmektedir.

II. BÖLÜM

Bütün bunlardan anlaşılması gereken şudur: Madem ki *zor uslûp* denilen râhatsızlığın teşhis edilmesi bizi bu sonuçlara götürüyor, o halde şimdi de (-yazımımızın *İkinci Bölüm*'ünde-), evvelâ (II-A olarak) *yazarlar açısından*, sonra da (II-B olarak) *okuyular açısından*, bahis konusu güçlüklerin hiç olmazsa biraz daha *kolaylaştırılması* için neler yapılması gerektiği üzerinde durmamız kâbildir.

II-A : Yazarlar bakımından kolaylaştırma ilkeleri

Felsefî ifâdelerde bulunan karmaşıklığı nisbeten hafifletmek ve problemlerin sebep olduğu karanlığı az çok ortadan kaldırıp aydınlığa kavuşturmak için, (herşeyden önce *yazarlar* bakımından) bâzı *ilkeler* ve bunların dayanacağı *gerekçeler* ileri sürmek lâzımdır. Dolayısıyla bu fasılda, şu konular üzerinde durulacaktır :

- a) Felsefenin kolaylaştırılması için *iyi anlamış olmak*,
- b) İfâdelerin kolaylaştırılması için *açıklamalar yapmak*,
- c) İfâdelerin kolaylaştırılması için *misâller vermek*,
- d) İfâdelerin kolaylaştırılması için, *metafor'lardan yararlanmak*.

Birinci ilke olarak: *iyi anlamak* meselesindeki gerekçe, felsefe problemlerinin ihtivâ ettiği *güçlük'ten* türemektedir: Mâdem ki bâzı

35 Schopenhauer, *La Philosophie Universitaire* (: *Philosophie et Philosophes*, trad. Française par Auguste Dietrich, Librairie Felix Alcan, Paris, 1912 içinde), s. 63-64.

meseleler *güçlük* ihtivâ edebiliyor, o halde (-bir *yazar* olarak-) önce bu metinlerin *iyi anlaşılması* lâzımdır. (Bunun nasıl yapılacağını II-B sayfalarında göreceğiz.) Fakat şu noktayı önemle belirtmemiz icap eder ki *iyi anlamak*, herşeyden önce açık bir zihin ve kâbiliyet işidir. Buna elverişli olmayanların *iyi anlaması* ve sonra da *kolay anlaşılın* bir uslûpla anlatması mümkün değildir. Bu sebeple bir kâide olarak dâimâ hatırdâ tutmalıdır ki : - *Zor söylemek kolaydır ; kolay söylemek ise zordur*. Başka deyişle : Zâten zor olan bir meseleyi zor *uslûp*'la anlatmak son derece *kolay* bir iştir; fakat zor olan bir problemi *kolaylaştırarak* anlatabilmek ise, çok zor bir meseledir. Çünkü bunu başarabilmek için, o problemi *çok iyi anlamış* olmak gerekir.

Felsefî ifâdelerdeki güçlüklerden bir kısmının da, *soyut kavramlar*'dan ileri geldiğini söylemiştik. (bkz. br. s. 56-57) Bâzi filozofların (- ve onları taklit eden felsefecilerin-) soyut kavramlara fazlaca yer vermelerinin sebebi acabâ nedir ? Bu konuda *Schopenhauer* (1788-1860)'m bir görüşünü aktaracak olursak diyor ki :

«...Zengin bir *akıl*'a sâhip bir kimse, kendisini en *tabî* ve *basit* yolda (olarak) ifâde edecektir... Ve tersine olarak, *akıl fukarâlığı*, karışıklık ve düşünce inatçılığı da, pek çok *hiyleli deyimler* ile en *karanlık lisan* biçimlerine bürünecektir... Tıpkı, yakışıklı olmanın ihtişâmını kaybetmiş (ihtiyarlamış) olan ve giyim-kuşam yollarıyla eksikliğini tamamlamaya çalışan bir kimsenin kendi şahsiyetinin mânâsızlığını ve çirkinliğini kaba ziynetler, dantelâlar, tüyler, pililer ve pelerinler ile gizlemeyi arzû etmesi gibi...»⁶³

Demek ki *belirsiz* ve *manâsız* lafları birbiri üstüne istif ederek yazmağa (ve işin garibi: felsefe yapmağa) imkân yoktur. Nitekim, belirtmiştik ki: Felsefî ifâdelerden bir kısmı da, *manâsız cümleler*'den ileri gelmektedir. Şu halde bir felsefe yazısında belirsiz ve boş muhtevâlî cümlelerden kaçınmak lâzımdır.

İkinci ilke olarak, belirtmiştik ki: *Yazarlar*'m gerçekten zor olan meseleleri *kolaylaştırabilmek* için faydalanmaları mümkün usullerden biri de, *açıklama yapmak*'tır. Nitekim birçok filozofların, -bâzi zor meselelerin daha *kolay* anlaşılmasını sağlamak üzere- YÂNİ

veyâ DEMEK İSTİYORUM Kİ şeklinde deyimlerle söze başlayarak, düşüncelerini açıklığa kavuşturmağa gayret ettikleri görülmektedir. Meselâ Fransızların *c'est-à-dire* gibi deyimlerle, İngilizlerin *i.e.* harfleriyle ve Almanların da *d.i.* (das ist) harfleriyle gösterdiği (-hepsi de YÂNİ mânâsına gelen-) deyimler, bu amaçla kullanılmışlardır. Tabiatıyla bunu yapabilmek için, bir yazarın kendi düşüncesini iyice berraklaştırmış ve ne söylemek istediğini önce kendisinin iyice anlamış olması îcâp eder. Sonra da, kağıt üzerine geçirilmek istenen bu fikrin *bir defâda* yazılıp bitirilmesi de çoğunlukla mümkün olmuyor. Çünkü *yazar* olarak bir düşünceyi kağıda döktüğünüzde, yine de bâzı karanlık noktaların kaldığını farkedebiliyorsunuz. O halde *bir defâda yazmak* ve yazılanları kemâle ermiş farzetmek de doğru değildir. Aksine olarak, yazılanları mütemâdiyen gözden geçirmek ve düzeltmek, berraklaştırmak gerekiyor. İşte böyle bir üslup tekniği, *Karl Popper* (1903 →) tarafından ileri sürülmektedir. Nitekim diyor ki :

«...Yeteri kadar *açık* olmadığı ithâmı karşısında, yazdığım herhangi bir şeyi aslâ savunmamayı öğrendim : Şuurlu bir *okuyucu*, bir parçayı şâyet *karanlık* bulursa, bu parça (-yazar tarafından-) mutlakâ yeniden yazılmalıdır. Böylece, *defâlarca yazmak*, tekrar tekrar yazmak, dâimâ *aydınlatmak* ve *basitleştirmek* alışkanlığımı edindim....Sanki birisi omuz üzerimden beni sürekli gözlüyor ve açık olmayan yerleri, sürekli olarak bana gösteriyormuş gibi yazarım. Ortaya çıkabilecek bütün yanlış anlamaların, önceden aslâ tahmin edilemeyeceğini elbette çok iyi biliyorum ancak, *anlamak isteyen* okuyucuların da bulunduğunu farzederek, bâzı *yanlış anlamalar*'dan kaçınılabileceğini sanıyorum...»³⁷

Demek ki bir *yazar*, kendi düşüncelerini kağıda dökerken aslâ aceleci davranmamalı ve gerekiyorsa aynı fikri defâlarca gözden ge-

37 Karl R. Popper, *Intellectual Autobiography*, (The Philosophy of Karl Popper, Edited by P.A. Shilpp, Open Court publ. Comp. 1964), s. 66: Karl Popper'in bu makâlesi ayrıca : *Unended Quest* (Fontana Collins, 1976) (P.S. Bu notları ve zikredilen fragment ile tercümesini, Doç. Dr. Şafak Ural'a borçluyum).

çirip düzeltmek zahmetine katlanmalı ve biraz önce işâret ettiğimiz üzere *zor* meseleler konusunda, *açıklayıcı cümleler* kullanılmalıdır.

Yazarlar bakımından *kolaylaştırma* ilkelerinden üçüncüsüne gelince: *Zor* bir meselenin anlatılması gerektiğinde, onun *daha kolay* anlaşılmasını sağlamak üzere (konuyla ilgili) bir *misâl vermek* usûlüne de baş vurmalıdır. Meselâ farz edelim ki şöyle bir cümle karşısındayız :

«...Her şahıs, kendi hayâtını korumak için, yine kendi hayâtını tehlikeye atmak hakkına sâhiptir...»

Dikkat edilirse bu ifâde oldukça belirsizdir yani kâfi derecede açık değildir. *J.J. Rousseau* (1712-1778)'nın bir eserinde bulunan bu cümle, (-yine kendisi tarafından verilmiş bir *misâl* sâyesinde-) daha *açık* ve *kolay* anlaşılmaktadır. Nitekim diyor ki :

«...Her şahıs, kendi hayâtını muhâfaza etmek için, yine kendi hayatını tehlikeye atmak hakkına sâhiptir. (MESELÂ), yangından kurtulmak için, kendini pencereden aşağı atan kimseye, intihar suçu işledi denildiği duyulmuş mudur hiç ? (ve MESELÂ), tehlikeyi bile bile kayığa binen, sonra fırtınada batıp ölen bir adama da, aynı suçun yüklenildiği olmuş mudur ? ...»³⁸

Görülüyor ki bâzi müphem (:belirsiz) konular (yahut soyut meseleler), ancak *misâl vermek* sûretiyle daha *kolay* anlaşılmaktadır.

Yazarlar bakımından kolaylaştırma ilkelerinden dördüncüsü de, *metafor*'lardan yararlanmaktır demiştik. *Metaphore* (metafor) kelimesi, Fransızcadan geçmiştir ve *istiâre* mânasına gelmektedir. Yâni burada bahis konusu olan şey, *zor* olan bir meseleyi *benzetme* yoluyla anlatmaktır. Nitekim İlkçağ filozoflarından itibâren birçok düşünürler, böyle bir *kolaylaştırma ilkesi*'nden faydalanmışlardır ki, bunun en meşhur ve eski örneğine *Platon* (m. ö. 427-347)'un *Devlet* adlı eserinde bulunan *Mağara İstiâresi*'nde rastlamaktayız³⁹. Aynı

38 Rousseau, *Toplum Anlaşması* (terc. Vedat Günyol, MEB. Yay. Ank. 1964) s. 46-47.

39 Platon, *Devlet* (tere. S. Eyuboğlu ve A. Güncoz, Remzi Kit. İst. 1975); s. 199-202; ayr. N. Keklik, *Felsefe*, s. 143-145.

şekilde Türk-İslam felsefesi târihindeki düşünürlerin bir çoğu da böyle bir ilkeye baş vurmışlardır. Meselâ *Fârâbî* (870-950), *İbn Sînâ* (980-1037), özellikle *Gazzâlî* (1058-1111) ve ayrıca *İbn'ül-Arabî* (1165-1240) gibi düşünürlerimiz, bâzı *güç meseleleri*, *metafor* yoluyla açıklığa kavuşturmaktadır. Yeniçağ felsefesinde ise, *Descartes* (1596-1650), *Hobbes* (1588-1679), *Locke* (1632-1704), *Malebranche* (1638-1715), *Voltaire* (1694-1778), *Rousseau* (1712-1778), *Kant* (1724-1804), *Schopenhauer* (1788-1860), *W. James* (1842-1910), *Freud* (1856-1939), *Bergson* (1859-1941) ve *B. Russell* (1872-1970) gibi birçok önemli şahsiyetler de, *metaforlar*'lardan, (bir kolaylaştırma ilkesi olarak) faydalanmışlardır.

II-B : Okuyanlar bakımından kolaylaştırma ilkeleri

Şimdi de okuyanlar bakımından kolaylaştırma ilkeleri üzerinde durmamız gerekiyor. Burada da dört tâne ilke tesbît edebiliyoruz :

- a) Ezberleyerek değil anlayarak okumak,
- b) Zor metinleri birkaç defâ okumak,
- c) Uzun cümlelerin özlerini bulmak,
- d) Metinleri açıklamak.

Birinci ilke olarak gösterilen mesele, umûmiyetle biinen bir kaidedir. Nitekim *Malebranche* (1638-1715) adındaki filozof da bunun önemini belirtmiştir. Çünkü ona göre : -İki çeşit okuma tarzı vardır ki birincisi *ezberleyerek okumak* ve ikincisi de *anlayarak okumak*'tır. İkincisi çok iyi fakat birincisi çok tehlikelidir. Çünkü bir felsefî metin inceden inceye ve dikkatli şekilde okunmaksızın, *ezberlemek maksadıyla* okunursa, ve sâdece hafızaya güveniliyorsa, böyle bir okuma tarzı zihin tenbelleğine ve hattâ zihin bulanıklığına sebep olur. *Malebranche*'a göre başkalarının düşüncelerini öğrenmekle böbürlenmiş kimseler, böyle okumayı severler. Fakat bunlar ne kadar çok okurlarsa, zihinleri de o kadar çelimsizleşir. İkinci okuma tarzı olarak: *anlayarak okumak* yolunu seçenler ise, akıl yoluyla okuyanlardır ki bu sâyele insandaki hüküm verme kuvveti gittikçe artacaktır⁴⁰.

İkinci ilke olarak belirttiğimiz üzere, *zor metinlerin birkaç defâ okunması*'na gelince: Bunu tavsiye eden de *Descartes* (1596-1650)'-

40 Malebranche, *Hakikatın Araştırılması*, 2/127-128.

tır. Nitekim ona göre bâzı eserler, -ihtivâ ettikleri düşüncelerin zorluğu sebebiyle-, daha fazla kolaylaştırılmalarına imkân bulunmadığı için, gerçekten zor'durlar ve şu halde onların ancak *birkaç defâ okunarak* sûretiyle anlaşılması mümkündür. Önce diyor *Descartes*, birinci okuyuşta, dikkatlerinizi pek fazla zorlamadan ve âdetâ bir *roman okurmuş gibi* okuyunuz. Sonra, ikinci okuyuşta, fikirlerin zincirlemesine dikkat etmeğe çalışınız. Daha sonra üçüncü okuyuşta ise, belli-başlı güçlüklerin altını çizerek okumalı ve nihâyet, (yine de bâzı güçlükler daha kalıyorsa), kitabı dördüncü bir defâ daha okumalıdır⁴¹.

Üçüncü ilke olarak belirtmiştik ki : *Uzun cümlelerin özlerini bulmak* sûretiyle de felsefî ifâdelerin kolaylıkla anlaşılmasını sağlamak kâbildir. Çünkü bâzı filozoflar, her nedense kısa cümlelerle yazacak yerde, insanı şaşırtacak derecede uzun cümleler kurarlar ve okuyucuları müşkil durumda bırakırlar. Bu ilke bakımından yapılacak işlem şudur : Hemen bütün cümleler, belli bir öz üzerine kuruldukları için, uzun ifâde edilmiş olsalar da, bu «öz»ün aynı cümle içinde tesbit edilmesi kâbildir. Bâzen de kısa olarak ifâde edilen bir cümle içinde bile, aynı fikirin daha da kısa olarak dile getirilmesi mümkündür. Meselâ :

«...Mesût olmak, zarûfî olarak her akıl sâhibi ama ölümlü varlığın arzûsudur ve bu yüzden de mesût olmak, onun isteme kâbiliyetinin kaçınılmaz belirleyici sebebidir...»⁴²

şeklinde, *Kant* (1724-1804)'m eserindeki bu ifâdeye dikkat edelim. Şimdi bu cümledeki *öz düşünceyi* bulmak zor değildir. Nitekim aynı cümlede ana fikri bozmaksızın, bâzı kelimeleri atlayarak okuyacak olursak :

«...Mesût olmak ... her akıl sâhibi ... varlığın arzûdur ve ... mesût olmak, onun isteme kâbiliyetinin ... belirleyici sebebidir...»

şeklinde bir *kısa* cümle elde ediyoruz. Dikkat edilirse, esas metinde 23 kelime vardır. Şâyet ikinci metinde görüldüğü gibi, (esas

41 *Descartes, Felsefenin İlkeleri*, (tere. M. Karasan, MEB Yayınları, Ank. 1946), s. 22; Bu metin için bkz. N. Keklik, *Felsefe*, s. 130-131.

42 *Kant, Kritik der praktischen Vernunft*, s. 28 (Bu cümlemin tercümesini, Doç. Dr. Semâhat Yüksel'e borçluyum).

cümlelerin mânâsını bozmayacak biçimde) bâzı kelimeleri atlayarak (-ki bunları *noktalar*'la göstermiş bulunuyoruz-) okuyacak olursak, *ana fikir* bozulmaksızın aynı düşünce daha kolay şekilde anlaşılacak duruma gelebiliyor. Bu gibi uygulamalarda, (-ikinci metinde görüldüğü şekilde-) *seçilen kelimelerin altlarını çizmek kâfi* gelecektir. Yani şöyle yapılacaktır :

«...*Mesût olmak, zarûri olarak her akıl sâhibi ama ölümlü varlığın arzûsudur ve bu yüzden de mesût olmak, onun isteme kâbiliyetinin kaçınılmaz belirleyici sebebidir...*»

Nihayet *dördüncü ilke* olarak belirtmiştik ki, zor metinlerin kolaylıkla anlaşılmasını sağlamak için, *metin şerhi* yapmamız da gerekli olabilir. Acabâ *metin şerhi* ne demektir? Bilindiği üzere *şerh* kelimesi *açıklamak* mânâsına geliyor. Misâl olmak üzere, farzedelim ki şöyle bir metin karşısında :

«... *mâlûm*'u olmayan bir *ilim*'in ve *makdûr*'u olmayan bir *kudret*'in varlığı imkânsızdır...»⁴³

Böyle bir teknik cümleyi, özellikle öğrencilerin bir nefeste okuyup anlamaları elbette ki kolay değildir. Bunun için evvelâ *terim*'lerin mânâlarını bilmek lâzımdır. Şöyle ki: *mâlûm* kelimesi, *bilinmiş* demektir; *ilim* sözü de *bilgi* anlamındadır. O halde: «*mâlûm*'u olmayan bir *ilim*'in .... varlığı imkânsızdır» cümlesi, *bilinmiş*'i (yâni *obje*'si) olmayan bir *bilgi*'nin varlığı imkânsızdır mânâsına gelmektedir. Daha başka bir deyişle: *bilgi*'nin meydana gelebilmesi için, evvelâ bir *obje* (:bilinecek bir nesne) lâzımdır, çünkü *bilinecek şey* olmazsa, *bilgi* meydana gelir mi?

Aynı şekilde, zikredilen cümlelerin ikinci yarısındaki :*-makdûr'u olmayan bir kudret'in varlığı imkânsızdır* sözlerinin mânâsı da bu tarzda bir *şerh* yapıldığı takdirde kolaylıkla anlaşılacaktır. Nitekim *makdûr* kelimesi, (lügat bakımından) *güçlenmiş*, (kudretlenmiş) demektir. *Kudret* ise *güç* (kuvvet) mânâsına gelmektedir. O halde, *makdûru olmayan bir kudretin varlığı imkânsızdır* cümlesi, *kudretinin eseri* (etkisi) *bulunmayan bir kudretin varlığı imkânsızdır* demek oluyor. Başka bir deyişle : Bir şeyin «kudret» sayılabilmesi

43 Gazzâlî, *İtikadta Orta Yol*, (terc. Dr. Kemal Işık, Ank. 1971), s. 69.

için. onun eserinin görülmüş olması icap eder. Yâni herhangi bir *kudret*'in varlığını onun ancak bir nesnede (veyâ bir olayda) görünmesiyle bilmiş oluruz.

İşte ufak bir örnek olmak üzere yaptığımız bu uygulamanın benzerlerini, felsefeye yeni başlamış olanların devamlı şekilde yapmaları, onlara bir alışkanlık vermek sûretiyle, zor metinlerin daha kolaylıkla anlaşılmasını sağlayacaktır.

SONUÇ olarak akla gelebilecek soru şudur : *Zor* olan felsefeyi *kolaylaştırma*'ğa ne lüzum var? Bırakalım, isteyen, istediği şekilde yazıversin. Nitekim bazı filozoflar *zor üslûp* ve bazıları da *kolay üslûp* kullanmış değil midir? şeklindeki bir görüşe katılmak mümkün olamaz. Çünkü *felsefe, berrak ve açık olabildiği ölçüde* bir kıymet ifâde eder. Fakat bunu yapabilmek için, berraklaşmış bir zihin ve dolayısıyla açık bir ifâde gereklidir.

Bu satırların yazarının kanâatına göre *felsefe* bir *utopia* (bir hayâl ülkesi) değil, bir sosyal ilimdir: Bu bakımdandır ki onu, mümkün olan en geniş entellektüel çevrelere kadar yaymak lâzımdır. Yine bu sebeptendir ki, ne bahâneyle olursa olsun, filozofların *zor üslûp* kullanmaları aslâ câiz değildir. Çünkü, *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma* (An Inquiry concerning Human Understanding) adlı eserinde, *Hume* (1711-1776)'un belirttiği gibi :

- 1) Kolay ve açık felsefe, çoğunluk tarafından, çetin felsefeye tercih edilir.
- 2) Kolay ve açık felsefe, hem hoşâ gider hem de faydalıdır.
- 3) Kolay anlaşılın felsefe, bugünkü hayâta daha çok sokulduğu gibi, duygularımızı yoğurup şekillendirir ve insanları passif durumdan kurtarıp aksiona sevk eder.
- 4) Tıkız ve çetin felsefe ise, aksion'dan yoksun bıraktığı gibi, bunun sâhibi olan filozof da birgün unutulup gider⁴⁴.

Hume'un bu görüşlerinden ilk üç tânesi elbette ki doğrudur fakat dördüncüsüne katılmak mümkün değildir. Nitekim tıkız ve çetin

---

⁴⁴ *Hume*, *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma*, (tere. Selmin Evrim, MEB Yayınları, İst. 1945), s. 5; Bunun metni için bkz. N. Keklik, *Felsefe*, s. 128.

felsefe yazarları olarak tanıttığımız *Spinoza, Kant, Hegel* ve *Comte* gibi filozoflar hiç de unutulmuş değildir. O halde bunu bir gerekçe olarak kabûl edemeyiz. Fakat asıl gerekçeler, özellikle ilk üç maddede görülenlerdir.

İşte, bütün bu gerekçeleri tamamlamak üzere, sâdece *filozofların* değil aynı zamanda bâzı meşhur *bilginler*'in de *basitleştirilmiş* ifâdelerle kitaplar yazdığım hatırlatmakta fayda vardır. Meselâ : *Hermann von Helmholtz* (1821-1894), *Halk İçin İlmî Makâleler* (Populaer wissenschaftliche Vortraege) adlı eserinde, daha geniş bir okuyucu kitlesine hitâb etmek gâyesini gütmüştür*. Aynı maksatla neopozitivist filozof ve hilgin-*Ernst Mach* (1838-1916) dahi *Halk İçin İlmî Dersler* (Populaer wissenschaftliche Vorlaesungen) adlı bir eser yazmıştır**. Ayrıca, *Sir Arthur Stanley Eddington* (1882-1944), olgunluk yaşlarında yâni 1928 senesinde, *Maddâ Dünyânın Tabiatı* (The Nature of the Physical World) adıyla yazdığı eserde, modern fiziğin *atom* nazariyesini güzel istiâreler, teşbihler ve misallerle anlatmaktadır. Nihâyet, *Albert Einstein* (1879-1955), pek meşhur olan *İzâfiyet Teorisi*'nin daha kolay anlaşılmasını sağlamak üzere, 1918 yılında, *Times* gazetesinde bir makâle neşretmiştir ki bu yazı daha sonra, *The World as I see it* (Benim Gözümle Dünyâ) adlı eserinde tekrar yayınlanmıştır⁴⁵. Ayrıca *B. Russell* (1872-1970) adlı çağdaş filozofun, *The ABC of Atoms* (Atomların Alfabetesi) adıyla yayınladığı bir *popüler* eser (London, 1923) ve bir de, *The ABC of Relativity* (İzâfiyetin Alfabetesi) ismiyle neşrettiği bir kitap (London, 1941), *ilmî ve felsefî* konuların *kolaylaştırılması* uğruna gösterilen önemli gerekçeleri teşkil etmektedir.

Şunu da hatırlatmalıdır ki felsefî ve ilmî konular bakımından, (*herkesin anlayacağı şekilde*) bir *kolaylaştırma*, elbette ki mümkün olmaz; yahut mümkün olsa bile, bunu yapmak câiz değildir. Çünkü *vulgarisation* (:avâmileştirme, âmiyâne yazı şekli) denilen uslûp, ilmî ve felsefî konuların tabiatına aykırıdır. Bunun yerine yapıla-

* Bu eser, *E. Atkinson* tarafından, *Popular Lectures on Scientific Subjects* adıyla, iki cild hâlinde *İngilizceye* tercüme edilmiştir: London, 1908 ve 1912.

** Bu eser de, *Th. J. Mc. Cormack* tarafından, *Popular Scientific Lectures* ismiyle *İngilizceye* tercüme olunmuştur: Illinois, 1943.

45 A. A. Adıvar, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, 2/179.

bilecek sey, herhalde *popüler* (halka hitâb eden) yâni o konularda *belli bir kültür düzeyine ulaşmış* kimseleri dikkate alan bir üslûp kullanmaktadır. Nitekim biraz önce gördüğümüz gibi, *Helmholz*'un ve *Mach*'m zikredilen eserleri de *popüler* sıfatını taşıyordu. Şu halde en basit insanlara kadar inebilecek şekilde, *son derece basit bir üslûpla, en zor meseleleri* anlatmağa kalkışmak, boşuna bir gayret olacaktır. Avâm tabakası gerçi bundan hoşlanacaktır fakat yine de anlamayacağı için, böyle bir üslûba meydan vermek câiz değildir. Nitekim *Rousseau* (1712-1778)'nun dediği gibi :

«...halk diliyle ifâdesi imkânsız binbir çeşit fikir vardır: Çok umûmî fikirler ve çok uzak mevzûlar, ... halkın idrâki dışında kalırlar....»⁴⁶

Aynı düşünceyi paylaşan *Schopenhauer* (1788-1860) diyor ki :

«... Şayet bir *işportacı*, erkeklere *saç tokası* ve kadınlara da *pipo* satmağa çalışsaydı, onun bu saçmalığına gülünürdü. (İşte, bunun gibi), *hakikat*'ı pazaryerine götürün ve onu herkese satmayı ümit eden bir *filozof*'un düşüncesi de çok saçma olurdu...»^{46*}

O halde, istisnâsız olarak herkese değil sâdece entellektüel bir zümreye doğru felsefeyi yaygınlaştırmak düşüncesinde olan filozoflar, bu bakımdan haksız değil idiler. Çünkü en basit halk tabakalarına kadar indirilmeğe çalışılacak olan bir felsefenin, basit insanlara yarar değil zarar verebileceğini de düşünmek icap eder. Nitekim, çoğunlukla satıhta kalan basit halk tabakası :

«...Felsefe, birçok kafaları olan bir canavardır ki, bu kâfaldan her biri ayrı bir lisanla konuşmaktadır...»⁴⁷

diyen *Schopenhauer*'in verdiği bir târife, yâhut da :

«... Filozofları dinlerken, insan kendini bir pazar yerinde avaz avaz çağırın bir sürü madrabaz arasında sanır; her

46 Rousseau, *Toplum Anlaşması*, s. 59.

46* Schopenhauer, *Rapports de la Philosophie avec la Vie, l'art et les Sciences*, (: *Philosophie et Philosophes* içinde), s. 119.

47 Schopenhauer, *The World as Will and Idea*, 1/123.

biri : *Bana gelin, bana gelen aldanmaz* diye bağırır durur. Kimi, cisimlerin mevcut olmadığını, herşeyin tasavvurda yaşadığını iddiâ eder; kimi *madde*'den gayri varlık olmadığını ileri sürer ve *Allah*, dünyânın kendisidir der; birisi isbâta kalkar ki dünyâda iyilik kötülük yoktur, *hayır ve şerr* birer kuruntudan ibârettir; öteki der ki insanlar birer canavardır, birbirlerini parçalayıp yemeleri cürüm sayılmaz...»⁴⁸

sözlerini sarfeden *Rousseau*'nın târifine bakarak, filozofların dâima birbirine *muhâlif* olduklarını ve felsefenin de *ihtilâf*larla dolu bir ilim sayıldığını zannedecekler ve bu yüzden de ona karşı olumsuz tavır takınacaklardır⁴⁹. İşte, felsefenin basit halk yığınlarına kadar indirilmek istenmesindeki en büyük tehlike buradadır. Nitekim İslâm dünyası, *Gazzâlî* (1058-1111)'nin devrinde bunun ızdırâbını çekmişti. Bu sebeptendir ki *Gazzâlî*, sâdece entellektüel sınıfın felsefeye ehil olduğunu imâ etmek üzere, *Avâm Tabakasının Kelâm Ilminden Yasaklanması* (İlcâm el-Avâm an ilm'il-Kelâm) adında bir eser yazmak ihtiyâcım duymuştu.

Demek ki *basitleştirilmiş felsefe*'nin gâyesi, *halk değil fakat entellektüel zümredir*. O halde *basitleştirme*'ye giderken, bunu da göz önünde tutmak lâzımdır.

Basitleştirme'nin (-yâni, *kolay uslup* kullanmanın) çok zor bir mesele olduğunu, burada bir defâ daha belirtmek icâp ediyor. Meselâ bu yazıda ismini birkaç defâ andığımız Alman filozofu *Schopenhauer* (1788-1860) diyor ki :- Vâzıh ve berrak bir fikri olmayan bir yazar, kelimeleri kelimeler ve cümleleri de cümleler yığmak sûretiyle birçok şeyler söyler ama yine de bir şey söylemiş olmaz. Fakat böyleleri, kelimelerini öylesine ustalıklı seçerler ki okuyanlar, yazarın boş lâf ettiğine değil, kendisinin anlayamadığına inanmak zorunda kalır. Şu

48 Rousseau, *İlimler ve San'atlar Hakkında Nutuk*, (MEB Yayınları), s. 41. ayr. bkz. N. Keklik, *Felsefenin İlkeleri*, s. 31.

49 Oysa başka bir kitabımızda (bkz. N. Keklik, *Felsefenin İlkeleri*, s. 14-15) belirtmiştik ki, filozoflar arasındaki *ihtilâflar* (: görüş ayrılıkları) aynı konular üzerinde bâzı *yorum farkları*'ndan ileri gelmektedir. Bu sebeptendir ki felsefenin temelinde *ihtilâf* değil sâdece *uzlaşma* vardır. Nitekim böyle bir özellik, Tük-İslâm filozoflarında (msl, *İbn'ül-Arabî*, *Mevlânâ* ve *Kmâksâde Ali*'de) dikkatimizi çekmektedir. Bkz. N. Keklik, *Filozofların Özellikleri*, s. 99-109.

halde *anlaşılmaz biçimde yazmak*, bir mârifet değildir hükmüne ulaşan *Schopenhauer*, *hiyleli deyimler* ve *karanlık ifâdeler* arkasına gizlenenlerin, *akıl fukarâsı* olduğuna inanmaktaydı. (bkz. br. dn. 36)

Son olarak hatırdâ tutulması gereken nokta şudur : *Felsefe*, âdetâ iki yüzü de *keskin bir bıçak* gibidir. Şâyet onu, lâıyk olmayan kimselerin (msl. çocukların ve cânîlerin) eline verecek olursak, bir cinâyet vâsıtası hâline gelebilecektir. Fakat onu ehliyet sâhiplerinin (msl. bir operatör'ün) eline teslim edecek olursak, hayat kurtarılması mümkündür. Şu halde *felsefe*'nin böyle bir oyuna getirilmemesi için, -her şeyden önce-, onun gâyesini *açık ve seçik olarak anlamak* ve sonrada aynı derecede *açıklıkla anlatmak* gerekiyor.